

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИТОКИ СУСПІЛЬНОЇ ПРИРОДИ ПОДАТКІВ

THEORETICAL-METHODOLOGICAL SOURCES OF PUBLIC NATURE OF TAXES

Сідельникова Л.П.
доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри
фінансів, банківської справи та страхування,
Херсонський національний технічний університет

У статті досліджено науково-методологічні постулати соціально-економічної природи та функціонального призначення податків. Уточнено трактування податку як обов'язкового елементу системи суспільного життя. Основною метою сучасної фіскальної політики визначено досягнення балансу інтересів між індивідом як носієм податку, що формує попит на суспільні блага, та органами державної влади, що прагнуть максимізувати податкові надходження з метою повного та своєчасного задоволення наявного попиту.

Ключові слова: податки, оподаткування, суспільні блага, фіскальна політика, бюджетні ресурси держави, видатки бюджету, суспільний вибір.

В статье исследованы научно-методологические постулаты социально-экономической природы и функционального назначения налогов. Уточнена трактовка налога как обязательного элемента системы общественной жизни. Основной целью современной фискальной политики определено достижение баланса интересов между индивидом как носителем налога, формирующим спрос на общественные блага, и органами государственной власти, которые стремятся максимизировать налоговые поступления с целью полного и своевременного удовлетворения существующего спроса.

Ключевые слова: налоги, налогообложение, общественные блага, фискальная политика, бюджетные ресурсы государства, расходы бюджета, общественный выбор.

The scientific and methodological postulates of socio-economic nature and functional purpose of taxes are researched. The interpretation of tax as a mandatory element in the system of public life is specified. It is determined that the main objective of modern fiscal policy is to achieve a balance of interests between the individual as a bearer of the tax, which forms the demand for public goods, and public authorities who seek to maximize tax revenues in order to fully and timely meet existing demand.

Key words: taxes, taxation, public goods, fiscal policy, state budgetary resources, budget expenditures, public choice.

Постановка проблеми. Еволюція фінансового знання про суспільну природу податків нерозривно пов'язана з теоретичною концепцією суспільних благ, джерелом забезпечення яких є бюджетні ресурси держави. В. Андрущенко трактує суспільні блага як продукт діяльності держави, а не ринку, додаючи, що оподаткування виконує роль фіскального ціноутворення на суспільні блага [1, с. 66]. Отже, фінансування суспільно необхідних видатків відбувається насамперед за рахунок податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів. Характеризуючи податкові інтереси окремого суб'єкта абстраговано від інших, зауважимо, що людина прагне сплачувати мінімум податків. Інтереси держави полягають у справлянні щонайбільших сум податків, а суспільство загалом зацікав-

лене отримати якомога більше суспільних благ, фінансованих за рахунок оподаткування. Отже, вигоди для платника податку й держави лежать у протилежних площинах. Однак носіями та представниками інтересів держави є також люди, які виражають волю й потреби не окремої людини, а суспільства загалом. Тому конфлікт інтересів під час оподаткування відбувається на глибинному рівні «людина – людина», одна з яких представляє власні егоїстичні інтереси як особистість, а інша – інтереси суспільства шляхом делегованих їй повноважень. Лише за умови зіставлення інтересів людини та держави на рівні суспільства можна усвідомити вигоди від оподаткування, які будуть отримані у вигляді суспільних благ. Тобто суспільство виступає суб'єктом, який узгоджує інтереси платників

податків та держави, виражаючи вигоду для кожного з них. Причому якщо держава – це орган з виробництва незамінних суспільних благ, то ці блага реалізуються споживачам за цінами, рівень яких встановлено за суспільною згодою. Отже, податки є ціною суспільних благ, а їх оплата – єдиним можливим варіантом використання податкових надходжень. В результаті між державою, що є виробником суспільних благ, і суспільством досягається еквівалентна мінова угода «блага – податки».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтуванню доцільності державного втручання в забезпечення економічного зростання за допомогою фіску та дослідження суспільної ролі податків у формуванні бюджетних ресурсів держави приділялась значна увага західними вченими-фінансистами, а саме Ш. Бланкартом, Дж. Б'юкененом, А. Вагнером, К. Вікселем, Дж. Кейнсом, Е. Кларком, А. Лаффером, Е. Ліндалем, Р. Масгрейвом, Ф. Нітті, М. Пантелеоні, А. Пігу, Д. Рікардо, Е. Саксом, П. Самуельсоном, А. Смітом, праці яких можна вважати науковим підґрунтям подальших розробок у сфері оподаткування як з теоретико-пізнавальної, так і з прагматичної прикладної точок зору.

Серед вітчизняних науковців, які досліджували суспільну природу податків через конвергенцію теоретичних та практичних аспектів податкових джерел формування бюджетних ресурсів, слід відзначити В. Андрущенко, О. Десятнюк, Ю. Іванова, А. Крисоватого, І. Лютого, В. Мельника, С. Онишко, В. Опаріна, А. Соколовську, О. Тимченко, В. Федосова, К. Швабія.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зазначимо, що встановлена в період соціалістичної епохи традиційна парадигма оподаткування переосмислена українським науковим середовищем з урахуванням основних західних теоретичних концепцій, апробованих у ринковій економіці. Тому у сучасних дефініціях принципового контрасту між методологічно-теоретичним сприйняттям соціально-економічної природи та функціональним призначенням податків між представниками української та західних шкіл фінансової науки вже не існує. Водночас аксіоми суспільного вибору в податкових фінансах на етапі новітніх глобалізаційних трансформацій потребують додаткових обґрунтувань.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті полягає в уточненні теоретико-методологічних постулатів суспільної природи податків як невід'ємного атрибута демократичної правової держави, визначальної умови цивілізованого розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податки виникли ще за часів зародження державності задля фінансового забезпечення певних суспільних потреб (найчастіше пов'язаних з веденням війн) та життєдіяльності владних еліт і, пройшовши довгий еволюційний шлях, стали

інструментом коригування державою пропозицій соціально-економічного розвитку. Непосильно обтяжливі для основної маси населення податки, що сплачувались часто без будь-якого економічного обґрунтування та використовувались на прийнятні лише для вузького кола осіб цілі, поступово перетворились на усвідомлені обов'язкові платежі громадянина державі, яка розподіляє їх в інтересах суспільства загалом. Погоджуємося з А. Крисоватим, який вважає це доленосним поступом, що назавжди закріпив за податковими фінансами роль невід'ємного атрибута державотворення, елементу фінансової інфраструктури розбудови демократії в ринковому економічному середовищі [2, с. 225].

Як справедливо свого часу зауважив І. Озеров, «прийоми, за допомогою яких союзи публічного характеру отримують свої кошти, можуть чинити значний вплив на економічне життя; причому зростає роль податку як знаряддя економічних і соціальних реформ» [3, с. 91]. Більш того, В. Андрущенко вважає податки джерелом ресурсів універсального характеру, призначених для існування держави та здійснення її політики, а оподаткування – всеохоплюючою, незамінною, централізованою фіскальною першоосновою життєдіяльності держави та існування цивілізації [4, с. 15].

Слід зазначити, що у вузькому понятті до податків належать фіскальні вилучення, які формують податкові надходження бюджетів усіх рівнів. В широкому розумінні податки – це всі фіскальні вилучення, встановлені державою, зокрема вилучення до державних цільових фондів.

Дослідження науково-методологічних постулатів податкових надходжень як домінуючої компоненти бюджетних ресурсів держави доцільно, на нашу думку, розпочати з розуміння концептуальних засад природи податку як соціально-економічної категорії.

До речі, зарубіжні вчені зазвичай не пов'язують дефініції податку з терміном «відносини» (суспільні, економічні, фінансові). Крім того, в інтерпретації податків західні автори, як правило, не використовують поняття «категорія», більш властиве марксистській методології.

О. Десятнюк трактує податок як універсальну вихідну категорію, що виражає фінансові відносини між державою і платниками податків щодо примусового відчуження частини знову створеної вартості з метою формування централізованих фондів грошових ресурсів, необхідних для виконання державою її функцій [5, с. 107].

І. Лютий визначає податок як об'єктивну економічну категорію, яка відображає фінансові відносини, що складаються між органами державної влади, юридичними та фізичними особами щодо мобілізації до бюджетів та цільових фондів частини вартості ВВП, визначеної на законодавчому рівні стосовно забезпечення громадян суспільними благами та послугами [6, с. 10].

В. Мельник зазначає, що «податки – це система економіко-правових відносин щодо перерозподілу створеного продукту, у ході яких провадиться вилучення частини доходів юридичних та фізичних осіб на користь держави для її забезпечення і вторинного перерозподілу на користь окремих юридичних і фізичних осіб та на громадські потреби» [7, с. 10].

О. Сидорович трактує податки як модальну фінансову категорію, що відображає їх функціонування як елементу складної, ієрархічно-субординованої системи фінансових відносин, пов'язаних з розподілом та перерозподілом ВВП з метою формування фондів фінансових ресурсів для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства [8, с. 11].

А. Крисоватий вважає, що з урахуванням того, що будь-який податок, крім фіскальної та регулюючої дії, має ще побічні, зовнішні для фіска суцільні наслідки, податки варто розглядати не просто як економічну категорію, а як суцільно-соціальну [9, с. 34], з чим не можна не погодитися.

Акцентуємо увагу на тому, що більшість наявних трактувань цієї категорії зіставляє податки з обміном на суцільні блага або розглядає їх як фінансові ресурси уряду. Перший підхід (визначає податок як плату за суцільні блага, що надаються державою) розроблявся М. Алле, Дж. Б'юкененом, К. Вікселлем, Е. Ліндалем, Д. Нортон, У. Беком. Другий підхід (за якого податки – це фінансова база діяльності держави, яка призначена для фінансування чітко не визначених дій уряду) розробляли К. Маркс, Ф. Енгельс, Ф. Рамсей, А. Пігу, Дж. Стігліц.

Зв'язок між цими двома підходами до визначення економічної категорії податків проходить через бюджетне обмеження уряду, яке, з одного боку, вказує на податки як основу доходів бюджету, а з іншого боку, підкреслює процес обміну податків на державні закупівлі, встановлюючи рівності між цими складовими фіскальної політики.

В контексті уточнення теоретико-методологічних постулатів суцільної природи податків як мети нашого дослідження інтерес викликають наукові доробки адептів розуміння податків як плати за суцільні блага, що надаються державою. Серед учених, які визначають податок як складову частину обміну між державою та громадянами, найближче до визначення податків як бюджетних ресурсів підійшли М. Алле і Дж. Б'юкенен, констатуючи узагальнений обмін податків на суцільні блага, тобто розглядаючи податки як ресурси уряду. На відміну від них, Д. Норт і У. Бек виокремлюють певний вигляд суцільного блага й підкреслюють обмін податків саме на це благо. Д. Норт таким благом вважає справедливість і захист прав власності, У. Бек вказує на освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення.

Вперше науково обґрунтував роль податків у підвищенні суцільного добробуту шведський

економіст К. Вікселль. В праці «Новий принцип справедливого оподаткування» (1896 р.) вчений розглянув податкові фінанси не відокремленим чином, а як засіб фінансування державних видатків на вигідні суцільству заходи. Головними принципами справедливого оподаткування К. Вікселль вважав принцип користності та принцип рівності між вилученою вартістю та її еквівалентом, переконуючи в тому, що кошти населення, вилучені у формі податків, повинні йому повертатись у вигляді певних суцільних благ.

Найвідомішим послідовником К. Вікселля був Е. Ліндаль, який розглядав податки як своєрідну плату за державні суцільні послуги, яка складає мінімум, що дорівнює граничній користності кожної суцільної послуги [10, с. 38]. Вчений запропонував оптимальний критерій фіскальної політики, який визначається для кожного теоретичного суцільного товару й полягає у підтриманні рівноваги між сумою граничних внесків його споживачів і сумою одержаних ними вигід. Згідно з Е. Ліндалем, частка індивіда у фінансуванні суцільного блага (податкова ціна граничної одиниці суцільного блага) повинна повністю відповідати його граничній користності для цього індивіда. Тоді суцільні блага, забезпечувані за рахунок бюджетних ресурсів держави, фінансуватимуться коштом добровільних податкових платежів на основі досягнутої між платниками та державою угоди (суцільного договору) на умовах консенсусу.

Сучасні теорії податків розвиваються в межах економіки суцільного вибору. Суцільний вибір – це економічно мотивований політичний процес колективного прийняття рішень щодо визначення обсягу й структури суцільних благ. Один із фундаторів цієї теорії лауреат Нобелівської премії Дж. Б'юкенен розглядає податки як прямі витрати громадян за надані урядом послуги. Тому метод їхнього справляння, як зазначає вчений, може істотно вплинути на ставлення громадян до розширення чи скорочення обсягу надання послуг [11, с. 148]. Представлена Дж. Б'юкененом концепція фіскального обміну позиціонує податкові платежі як суто вартісний еквівалент, своєрідну ціну благ і послуг суцільного споживання, забезпечуваних державою.

Д. Хенкок підкреслює, що головна мета оподаткування полягає в мобілізації доходів для фінансування суцільних потреб [12, с. 1]. Продовжуючи цю тезу, німецький професор Й. Ланг наголошує на необхідності обов'язкового декларування в конституції призначення податків як джерела фінансування суцільних потреб [13, с. 29].

«Всі податки впливають на економічну поведінку», – саме такого висновку доходить лауреат Нобелівської премії Дж. Стігліц [14, с. 411]. «За допомогою податків відбувається переміщення ресурсів від приватних осіб державі», –

розвиває думку вчених. Отже, внаслідок сплати індивідами податків вони зменшують особистий добробут. Якщо при цьому еквівалентність «податки – блага» буде досягнута, а податкові стягнення не спричинять різкого зниження платоспроможності платників, їхня економічна поведінка відповідатиме раціональним очікуванням. Якщо ж податки лягають тягарем на платників, їх свідомість спрямовуватиметься на пошук шляхів ухилення від оподаткування.

У 1992 р. американські економісти Б. Хілдрес і Р. Картер сформулювали «дизайн податків», тобто одну з найбільш повних у західній літературі дефініцій податків, узятих у сукупності їх сучасних функцій та породжуваних ними ефектів: «Податки – головне джерело державних доходів. Податок – обов'язковий платіж державі. Уряд збирає податки з метою фінансування суспільних благ і послуг. Податки корисні і в інших економічних призначеннях. Податкова політика впливає на розміщення ресурсів, розподіл багатства, суспільний вибір, а також стабільність економіки на макrorівні; за допомогою фіскальної і монетарної політики – на зайнятість, ціни та економічне зростання» [15, с. 410].

Отже, у західних вчених та практиків досить поширеним є спосіб сприймання податку як загальновідомого, самоочевидного явища, що потребує не визначення і так само собою зрозумілого, а пояснення його економічних ефектів та соціального значення. Вважаємо, що більшість визначень податків веде родовід від дефініції, сформульованої Установчими зборами в часи Великої французької революції (1789 р.), тобто ще на початках становлення демократично-правової державності: «оподаткування – спільний обов'язок громадян, форма компенсації та ціна тих переваг, які дає членство в суспільстві» [16, с. 12], а також виходить з того, що податки виконують роль попередньої оплати благ цивілізованого існування.

Пошук методологічних підстав для сприйняття поглядів західних теоретиків та ефективного використання зарубіжного досвіду в Україні відбувається через концентровані уявлення про природу податку провідними вітчизняними вченими, дефініції яких перебувають в найширшому науковому вжитку.

Насамперед зазначимо, що в епоху соціалізму в Україні, як загалом у Радянському Союзі, у фінансовій науці визначення податку зводилось до його ідеологічного та класового змісту: податок трактувався як інструмент експлуатації в буржуазних державах. Погляди вчених-фінансистів радянського періоду були ідеологічно заангажовані в категоріях соціалістичної доктрини й марксистської теорії, принципово відрізняючись від позицій західних науковців. Останніми десятиріччями існування СРСР фундаментальні дослідження в податковій сфері взагалі не проводились. Як влучно підкреслив В. Панєков, « не було потреби: суспільство

законодавчо промовило побудову першої в світі держави без податків» [17, с. 12].

У незалежній Україні домінують інші закономірності соціально-економічного розвитку, інші суспільні цінності, які впливають як на теоретичні уявлення про сутність податків, так і на ставлення до них суспільства. Сучасні дослідження проблем оподаткування українськими вченими ґрунтуються на переосмисленні наукової думки Заходу з точки зору поступового відходу від концепції панівного до 90-х рр. ХХ ст. марксистського вчення.

Так, В. Андрущенко та Ю. Ляшенко пропонують розширити сферу дослідження сутності податків за межі суто економічної категорії та розглядати природу оподаткування з позиції теорії інституціоналізму, трактуючи податки як частину приватних ресурсів, передану громадянами у формі грошових внесків у розпорядження держави в обмін на блага цивілізованого існування, уже наявні, одержувані або ті, що стануть доступними в майбутньому [18, с. 42].

«Податки є ефективним знаряддям реалізації державної політики стосовно життєдіяльності суспільства, а саме <...> компенсації недолик ринкових механізмів розміщення ресурсів і забезпечення суспільними благами <...> Вони є вельми небезпечною зброєю у розпорядженні держави». Це стверджують М. Суторміна, В. Федосов, В. Андрущенко [19, с. 4–5].

А. Крисоватий, продовжуючи цю тезу, вказує на те, що «податки в руках одних можуть виступати знаряддям та інструментом стабілізації та економічного процвітання в державі, а в руках інших – засобом нестабільності й економічного саморуйнування» [20, с. 10].

А. Соколовська тлумачить податки як своєрідну плату за послуги, які надає держава, виконуючи свої функції: «для всього загалу платників ця плата, яка вимірюється величиною сукупних податкових платежів до бюджету держави, є еквівалентною вартості суспільних (державних) благ» [21, с. 22]. Щодо кожного окремого платника, то між його платежами до бюджету та участю у споживанні суспільних благ, на думку вченого, відповідності (еквівалентності) немає [21, с. 24].

Найбільш повну характеристику суспільної природи податків пропонує, на нашу думку, О. Сидорович, яка констатує, що податки є стійким елементом суспільного життя, який закріплений у вигляді навичок, способів економічного мислення та зразків поведінки; вони реалізуються завдяки встановленим законодавчим нормам, формам застосування та механізмам здійснення у певному середовищі, окресленому культурними та ментальними параметрами; є трансакційними витратами особливого виду, які уможливають отримання трансакційних благ, представлених соціальними та суспільними благами [8, с. 14].

Узагальнюючи науковий доробок сучасної української фінансової думки, вважаємо за доцільне трактувати податок як обов'язковий елемент системи суспільного життя, необхідний для формування бюджетних ресурсів держави, який справляється в певному соціальному середовищі, окресленому культурними та ментальними параметрами, з платників податків у формі грошових внесків без прямого обміну на певні блага й послуги, але з гарантованою умовою бути забезпеченими суспільними благами, які споживаються колективно, а не в порядку індивідуального присвоєння.

Обсяг суспільних благ, що надаються державою індивідам, повинен бути співрозмірним з податковим тягарем, який є прийнятним для платників. Необхідним є досягнення компромісу між інтересами платників податків, одержувачів суспільних благ і колективних послуг, та держави, яку слід розглядати як сукупність інститутів. Поведінка груп учасників переговорів керована раціональними вигодами кожної. Платники податків прагнуть до мінімізації податкового тягаря; споживачі благ – збільшення розмірів послуг; держава з огляду на виключну владу може передбачати досягнення різних цілей. Як узагальнює Ш. Бланкарт, уряд, формуючи податкову систему, може максимізувати соціальний добробут або власну вигоду [22, с. 233]. Тому основним інструментом реалізації фіскальних інтересів держави, на нашу думку, слід вважати податкову політику. Водночас погоджуємося з А. Крисоватим в тому, що фіскальні інтереси не обмежуються лише стягненням коштів на користь держави, оскільки реалізація функцій держави на цьому не закінчується. Процес формування фінансових фондів забезпечує державу ресурсами, необхідними для реалізації її функцій. Останнє безпосередньо пов'язане з видатками, бо саме через витрати держава «презентує» себе суспільству. Справляння податків в контексті політики державних доходів є не самоціллю державницької діяльності, а цілеспрямованою суспільною інтуїцією, яка передбачає задоволення інтересів членів суспільства, тобто оподаткування має бути суспільно спрямованим на фінансування витрат держави, пов'язаних з виконанням державою покладених на неї функцій [9, с. 93].

Підсумовуючи вищевикладене, основну мету сучасної фіскальної політики визначимо як досягнення балансу інтересів між індивідом як носієм податку, що формує попит на суспільні блага, та органами державної влади, що прагнуть максимізувати податкові надходження з метою повного та своєчасного задоволення наявного попиту. У ринковій економіці досягнення такого балансу ускладняється наявністю приватного сектору. З одного боку, це створює конкуренцію на ринку суспільних послуг, а з іншого боку, може призвести до поглиблення

кризового стану економіки, оскільки досить часто уряд виявляється неспроможним конкурувати за рахунок бюджетних ресурсів з пропозицією суспільних послуг приватними інститутами. Ситуація обтяжується тим, що в приватному секторі індивід самостійно визначає для себе структуру споживання блага та оцінює власну платоспроможність. У державному секторі обсяги споживання встановлюються державними нормативами, а під впливом фіскальних інструментів регулювання ринку суспільних благ їх корисність та відповідність встановленій платі не завжди можна оцінити.

Це пов'язане з тим, що:

- в межах фіскальних відносин між платником податку, тобто споживачем суспільних благ, та державним сектором не існує прямого зв'язку, який актуалізується лише під час структурування видаткової частини бюджету;

- індивіди не в змозі диференціювати власний податковий тягар відповідно до сукупної корисності суспільних благ;

- наявна структура пропозиції суспільних благ не відповідає індивідуальним перевагам платників податків, що створює передумови для появи неявного перерозподілу добробуту;

- суспільні блага мають не тільки економічну, але й політичну природу (оподаткування виконує роль фіскального ціноутворення на суспільні блага, а платники виступають як їх споживачі, заявляючи про свій попит через законодавчо-політичні процедури) [23, с. 75].

Розглядаючи аксіоми суспільного вибору в податкових фінансах, А. Крисоватий зазначає, що «за умов існування ринкової економіки податкові домагання держави об'єктивно обмежені. Це обмеження розвитку фіскальної сфери й обсягу податкових надходжень визначається динамічною взаємодією ринкових і політичних сил <...> Сягнувши певного рівня, претензії фіску заходять у суперечність з економічними потребами, стають соціально та психологічно неприйнятними <...> Зниження економічного потенціалу накладає обмеження й на можливості держави адекватно задовольняти попит суспільства на послуги урядових інститутів, включаючи стимулюючі заходи щодо господарства. Коло замикається» [20, с. 11]. Висновки, зроблені вченим, підтверджують той факт, що в умовах ринкової економіки існує обернена залежність між попитом на суспільні блага та податковою ціною, яку індивіди погоджуються за них сплатити, оскільки є можливість замінити їх ідентичними приватними послугами.

Втрата добробуту в результаті сплати податку повинна бути еквівалентною для платників з тими вигодами (суспільними благами), які вони отримують від держави. Рівновага «податки – суспільні блага» виникає тоді, коли податкові затрати на одиницю фінансованих державою суспільних благ здійснюється з граничною вигодою для конкретного платника.

Підкреслимо, що монополізація державою сфери суспільних благ може не враховувати корисність благ на різних фазах економічного циклу. Якщо держава встановлюватиме однакову податкову ціну на всі види суспільних благ, не беручи до уваги їх користь для населення на конкретному часовому проміжку, в ринкових умовах це може привести до витіснення системи бюджетного фінансування приватним. Зазначене дає підстави стверджувати, що функціонування податкового інструментарію має оптимально поєднувати принцип фіскальної достатності в оподаткуванні з принципом соціальної справедливості. Консолідація найважливіших принципів оподаткування має враховувати не тільки платоспроможність населення, але й потребу індивідів в суспільних благах в конкретний період часу, за які доводиться сплачувати певну податкову ціну.

Висновки. Результати проведеного дослідження підтвердили, що податки як суспільний феномен є безпосередньою складовою соціально-економічної, ментально-духовної, політико-ідеологічної та морально-етичної сфер життя соціуму. Насамперед податки виражають сутність держави з позиції матеріальних джерел її існування. Позитивний вплив податків на суспільне відтворення пов'язаний передусім із самим фактом фінансування за їх рахунок виробництва суспільних благ, які є частиною суспільного продукту. Оскільки пропозицію суспільних благ ринок забезпечити не може, або може, але з більшими витратами, ніж держава, то перебирання останньою на себе функції надання цих

благ є умовою більш ефективного використання обмежених ресурсів. Якщо суспільні блага не мають високої цінності, підвищення норми оподаткування в державі стає причиною зниження сукупного попиту й податкової ціни навіть в умовах однакових бюджетних можливостей. Може також виникати й інша ситуація. Навіть в умовах обмежених бюджетних можливостей попит на суспільні блага може залишатися високим, тоді на шляху до збалансованого розвитку держава вимушена залучати боргові джерела їх забезпечення. Однак використовувати позики для фінансування видатків бюджету доцільно за дотримання певних умов та обмежень, зокрема величини й темпів зростання боргу, напрямів використання залучених коштів. Тому саме податки є постійним та стабільним джерелом формування бюджетних ресурсів держави. Засади надання колективних послуг і суспільних благ за рахунок податкових платежів обґрунтовані концепцією фіскального обміну «податки – суспільні блага», яка є основоположною тезою сучасних теорій публічних фінансів.

На етапі новітніх глобалізаційних трансформацій дослідження суспільної природи податків обумовлює доцільність подальшого комплексного аналізу філософсько-світоглядних, економіко-правових, ментально-культурних закономірностей формування, розвитку та прояву складної сукупності причинно-наслідкових закономірностей впливу оподаткування на функціонування суспільства з метою корекції суспільних та фінансових процесів у вітчизняному соціально-економічному просторі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрущенко В. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). Львів: Каменяр, 2000. 303 с.
2. Крисоватий А. Наукова парадигма податкових фінансів. Культура народів Причорномор'я. 2007. № 102. С. 223–228.
3. Озеров И. Основы финансовой науки. Бюджет. Формы взимания. Местные финансы. Государственный кредит. Москва: ООО «ЮРИНФОР-Пресс», 2008. 622 с.
4. Андрущенко В., Варналії З., Прокопенко І., Тучак Т. Податкові системи зарубіжних країн: навч. посібник. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. 222 с.
5. Фінанси: підручник / за ред. С. Юрія, В. Федосова. Київ: Знання, 2012. 687 с.
6. Лютий І., Демиденко Л., Романюк М. та ін. Податкова система: навч. посібник / за ред. І. Лютого. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 456 с.
7. Мельник В. Домінанти податків і оподаткування та забезпечення повноти їх дії: автореф. дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»; Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ, 2007. 31 с.
8. Сидорович О. Інститути оподаткування: детермінанти функціонування в фіскальному просторі: автореф. дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»; Тернопільський національний технічний університет. Тернопіль, 2018. 40 с.
9. Крисоватий А. Теоретико-організаційні доміанти та практика реалізації податкової політики в Україні: монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2005. 371 с.
10. Оподаткування в Україні: навч. посібник / за ред. Н. Редіної. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 544 с.
11. Юхименко П., Федосов В., Лазебник Л. та ін. Теорія фінансів: підручник / за ред. В. Федосова, С. Юрія. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
12. Hancock D. Taxation. Policy & Practice. London etc.: International Thomson Business Press, 1996. 352 p.
13. Ланг Й. Проект кодекса налоговых законов для государств Центральной и Восточной Европы. Бонн: Федеральное министерство финансов, 1993. 464 с.

14. Стиглиц Дж. Экономика государственного сектора. Москва: изд-во МГУ; ИНФРА-М, 1997. 720 с.
15. Lexicon of Terms and Concepts in Public Administration, Public Policy and Political Science / compiled, selected and edited by S. Badger, M. Bejuk, S. Christianson a. o. Kyiv: Osnovy Publishers, 1994. 442 p.
16. Musgrave R., Warren N., Peacock A. Classics in the Theory of Public Finance. London: Macmillian; New York: St. Martin's Press, 1967. 342 p.
17. Панеков В. Российские налоги. Нужна научная основа. Российский экономический журнал. 1993. № 12. С. 12–20.
18. Андрущенко В., Ляшенко Ю. Економічні та позаекономічні аспекти оподаткування. Фінанси України. 2005. № 1. С. 36–44.
19. Держава – податки – бізнес (із світового досвіду фіскального регулювання економіки): монографія / за ред. В. Андрущенко, В. Федосова, В. Суторміної. Київ: Либідь, 1992. 328 с.
20. Кривоватий А. Аксиоми суспільного вибору в податкових фінансах. Світ фінансів. 2007. № 3 (12). С. 7–15.
21. Соколовська А. Податкова система держави: теорія і практика становлення: монографія. Київ: Знання-прес, 2004. 454 с.
22. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії. Вступ до фінансової науки. Київ: Либідь, 2000. 654 с.
23. Длугопольский О. Теорія економіки державного сектора: навч. посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2007. 448 с.